

Béke — biztonság — haladás

Az atomsorompó-szerződés tervezet felülvizsgált — az atomfegyverekkel nem rendelkező államok javaslatai egy részének figyelembevételével kiegészített — változata bizonyos haladást jelez azon az úton, amelyen — további tökéletesítések során — bizonyosan minden állam jogos szempontjai érvényesülhetnek, s kikristályosodhatnak az előző ENSZ-közgyűlés határozatainak megfelelő alapelvek. A genfi tizennyolchatalmi értekezlet munkálatairól közzétett tájékoztatások híven tükrözik hazánk, Románia Szocialista Köztársaság álláspontját ebben a fontos nemzetközi kérdéskörben. Leglényegesebb elemeinek áttekintése a folyamat új szakaszában időszerű.

*

Románia — a történelmi feladattal megbízott értekezletre akkreditált küldöttsége révén — már eddig is minden tőle telhetőt megtett annak érdekében, hogy az atomsorompó-egyezmény minél szélesebb nemzetközi konszenszra épülhessen, hogy minden egyes állam jól felfogott érdekeinek tükrözésével az egész világközösség magasrendű szellemiségének kifejezője lehessen a kor követelményeinek színvonalán.

Az atom- és termonukleáris energia bivalens jellegéből, abból eredően, hogy e kettősség folytán a hatalmas erő a haladás, de a rombolás szolgálatába is szinte egyforma eséllyel állítható, következik a kérdés kétélűsége is, ami a legnagyobb kerültekintésre és óvatosságra inti mindazokat, akik nemzeti és nemzetközi hivatásuk szinkronizált teljesítése során a körülmények alapos mérlegelésével, az egész és a rész dialektikájának tudatában törekszenek a nemzetközi bégyazottságában a függetlenség és szuverenitás alapelveig ható problematika megoldására.

A nukleáris energia alkalmazásainak kettős jellege az atomfegyverek elterjedését megakadályozni hivatott egyezmény-tervezet majd minden záradékában érezteti következményeit. Kihat a teljes nukleáris leszerelés és ennek részeként, kezdeti mozzanataként értékelhető atomstop párosításban jelentkező összefüggéseire, az atomsorompó ellenőrizhetőségének a kérdéseire, s kétségtelenül összefügg csakis az államok függetlensége és szuverenitása révén hatékonyan biztosítható, kivételes jelentőségű békés célú atomkutatások sorsával.

Ezen összefüggésekben érzékelhetők leginkább ama fenntartások okai, amelyek a világszervezet fóruma előtt a tervezet jelenlegi formáját a közgyűlés második szakaszában nyilván további tökéletesítésekre alkalmasítják.

*

Az államok világviszonylatú egyenlősége megvalósulásának, illetve megszilárdulásának egyik eszményi feltétele a nukleáris hatalmakra és nukleáris fegyverekkel nem rendelkező országokra osztottság megszüntése. A termonukleáris háború, az egész civilizációt fenyegető precedens nélküli veszedelem elhárításának végső feltétele: az atomfegyverek használatának, további gyártásának eltiltása, a meglévő készletek felszámolása.

Mivel azonban az általános nukleáris leszerelésig hosszú az út, a végső cél eléréséig természetszerűen hasznosak lehetnek a legfontosabb teendőket célzó részintézkedések is, ha valóban hozzájárulnak a kockázatok csökkentéséhez s így nem hátrányosak a nemzetek és a nemzetek közössége szempontjából.

A minden egyes nép érdekét hangsúlyozó feltétel nem akadémikus, nem elvont: az imperializmus nemegyszer jelét adta, hogy atomfegyverei birtokában zsarolásra kész az atomfegyverekkel nem rendelkező államokkal szemben. Egyetlen példaként említhető, hogy a vietnami harcok felénkülése során akadtak olyan amerikai katonai személyiségek, akik megkísérelték volna nukleáris fegyverek bevetésére bírni a döntésre jogosult politikai tényezőket. S történt ez éppen az atomsorompó-egyezmény kidolgozására irányuló tárgyalások forrponjtján.

*

Illúziómentesen, reálpolitikai elemeket reálpolitikai érvekkel egybevetve értékeli a közvélemény a részintézkedések értelmét.

Nyilvánvaló, hogy az atomsorompó valóban áthághatatlaná csak az esetben válik, ha szervesen beilleszkedik a nukleáris fegyverek felszámolását célzó intézkedések hosszú sorába.

Ebben az értelemben Románia — sok más országgal egyetemben — kivételes fontosságúnak tartaná, ha a részintézkedésként felfogott atomstop a maga során részleteiben is biztosított lehetne.

A részintézkedések meghozatalakor azonban a végcél hangoztatása, ha oly ünnepélyes is, önmagában még nem elegendő.

Azonnali kiegészítő garanciák már a kezdeti szakaszban is szükségesek.

Sok függ e biztosítékok milyenségétől. Végső soron szavatolni hivatottak, hogy a végleges nukleáris leszerelés megvalósulásáig nem használ ilyen fegyvert egyetlen állam sem olyannal szemben, amelynek nincs nukleáris fegyvere, s amely — a szerződés aláírásával — le is mond e fegyver előállításának vagy beszerzésének lehetőségéről; hogy nem alkalmazható az atomstop az államok békés célú atomkutatásainak akadályozására. S az ellenőrzési rendszer semmiképpen sem sértheti az államok függetlenségének, szuverenitásának és egyenlőségének elismert elvét.

Több jel szerint éppen e vonatkozásokban még számos lehetőség mutatkozik a tervezet további javítására.

Románia — az ország általános külpolitikai vonalvezetésének megfelelően — a tizennyolchatalmi értekezlet résztvevőjeként már eddig is élt ezekkel a lehetőségekkel, legutóbb e felülvizsgált szöveghez március 11-én benyújtott módosító indítványai révén. Jogaikkal éltek az értekezlet más résztvevői is. Sőt, Svájc, amely pedig az ENSZ-nek sem tagja, szintén ismertette a maga álláspontját. Nincs ebben semmi különös: hiszen a teljes leszerelés — amelyet Románia küldötte a béke—biztonság—haladás háromszög alapjának minősített — távlati implikációival kivételes érdeklődést kelt.

*

Az értekezlet küldöttségei az álláspontok kifejtése során nemegyszer hivatkoztak a horizontális és a vertikális atomfegyverkezés kérdéseire is. Horizontális (vagy földrajzi) elterjedésen az atomfegyvernek országról országra történő proliferációját értik. Vertikálison viszont az atomfegyverkezés „elmélyülését” egy országon belül: azt a folyamatot, melynek során a nukleáris fegyverrel már rendelkező államok készleteiket tovább növelhetik, illetve minőségileg tökéletesíthetik.

Az atomsorompó-egyezmény javítására irányuló észrevételek mellőzése esetén az atomstop tulajdonképpen csak a horizontális terjeszkedést fékezhetné, viszont nem akadályozná a vertikális fegyverkezést.

Ily módon a javításokat nem tartalmazó szerződés a fegyverkezési hajszának nem vetne véget, de módot szolgáltatna a nukleáris veszély fokozására, az államok közötti különbségek elmélyülésére: a nem nukleáris államokat a nukleárisaktól függő viszonyban tarthatná.

*

A tervezet — a román álláspont szerint — az ellenőrzés kulcskérdésében is további tökéletesítésekre alkalmas.

Kétségtelen tény, hogy az ellenőrzés elsődrendű feladata ez esetben a nukleáris fegyverek további terjedésének megakadályozása. S éppen e feladat elsődlegessége teszi magától értetődővé és elengedhetetlenül szükségessé az ellenőrzés illetékességi körének lehető legpontosabb meghatározását.

Csakis méltányos ellenőrzési rendszer biztosíthatja a szerződés alapvető céljainak elérését: egyrészt a nukleáris fegyverek terjedésének megakadályozását, másrészt viszont a nukleáris energia békés felhasználásának további zavartalanságát.

Konkrét követelményt fogalmazott meg a román küldöttség azon indítványa, amely azt szorgalmazza, hogy a szerződés az ellenőrzés tárgyát a szerződés mértékére szabja.

Ennek folyamányaként a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség — alapszabályzata értelmében — ellenőrző tevékenységét kizárólag azokra a domíniumokra terjesztené ki, amelyek esetleg lehetővé tehetnék a magenergia békés alkalmazásainak átváltását nem békés rendeltetésre. Ebből következően az ellenőrzés illetéktelen azokon a területeken, amelyeken a fegyverkezés veszélye nem áll fenn.

Figyelemre méltó az a tény, hogy jelenleg atomfegyverrel nem rendelkező országok területén idegen államoknak támaszpontjaik vannak,

s ezeket a bázisokat felszerelték magfegyverekkel s a szállításukhoz szükséges rakétákkal. Fontos mozzanat ez az ellenőrzés záradékai szempontjából. Ugyanis az ellenőrzés kiterjesztése kívánatos abban az értelemben, hogy megakadályozza az atomfegyverek elterjedését az ilyen fegyverekkel felszerelt támaszpontok ürügyén. A hatékony intézkedések módozatait e vonatkozásban is a Biztonsági Tanács révén lehetne megszabni.

A tervezet előkészítése idején szó esett azokról a garanciákról, amelyekben nukleáris hatalmak jelzik, hogy részükről nem érheti nukleáris támadás a magfegyverekkel nem rendelkező államokat, s hogy nem is fenyegetik majd őket ilyen támadásokkal.

Legújabban e nukleáris hatalmak azt indítványozták, hogy e szavatalások kérdését a Biztonsági Tanács határozatai oldják meg. Ezt a határozatot a Biztonsági Tanács nukleáris fegyverekkel rendelkező s a szerződést aláíró állandó tagjainak egyoldalú kötelezettségvállalása erősítené meg.

Nyilvánvalóan sok vita folyhat még e módozatról is.

A szóban forgó nukleáris hatalmak javaslata annyit azonban máris félreismerhetetlenül jelez, hogy elismeri: biztosítékuk valóban mellőzhetetlen.

Nem mellékes azonban az a körülmény, hogy az atomhatalmak javasolta garanciák új tartalmukban is eltérnek azoktól, amelyek a genfi értekezleten és más ENSZ-fórumokon szóba kerültek. Az a tény, hogy a biztosítékok problémáját az egyezménytől elkülönített nemzetközi jogi instrumentumok révén rendeznék, a vállalt kötelezettségek hatékonyságának gyöngüléséhez vezethetne.

Pedig a szerződést aláíró államok nyilván fokozni s nem csökkenteni kívánják biztonságuk fokát. Éppen azért javasolta Románia több más állammal egybehangzón, hogy ne az egyezményen kívül, hanem az egyezmény keretében szerepeljen a nukleáris hatalmak biztosítéka. Ami nem zárja ki azt, hogy az aláíró hatalmak a Biztonsági Tanács útján vállalják ama módozatok, eljárások kidolgozását, amelyek kötelezettségeik betartására készíthetik őket.

Románia szükségesnek tartja, hogy az érdekelt államok nemzetközi értekezlete öt évenként felülvizsgálja az egyezmény előírásai betartásának módját. Ez a kollektív ellenőrzés tárgyilagosan mérhetné föl az előírányzatok betartásának mikéntjét, s számon kérhetné a megállapodások tiszteletben tartását mind a nukleáris fegyverekkel rendelkező hatalmaktól, mind a nukleáris fegyverekkel nem rendelkező országoktól.

Egy további román javaslat töröltetni kívánja a szerződés-tervezet ama záradékát, amely szerint a szerződésből esetleg visszalépő államnak írásban kellene feltárnia az elhatározására vezető okokat.

Mínthogy minden állam kizárólagos joga meghatározni a maga érdekeit, a román álláspont e vonatkozásban is félreérthetetlenül leszögezi: egyetlen idegen államnak vagy nemzetközi szervnek sincs joga dönteni arról, ami kizárólag az egyes államok szuverén hatáskörébe tartozik.

Románia Szocialista Köztársaság általános külpolitikai irányzata megfontoltságának hitelével érvényesíti álláspontját a genfi tizennyolc-hatalmi leszerelési bizottság tagjaként is.

Az atomsorompó-egyezménnyel kapcsolatos állásfoglalás a román nép, a szocializmus ügye, az antiimperialista erők békéért, biztonságért folytatott harca iránti felelősség tudatában fogant.

A kötelezettségek és felelőségek ésszerű, elfogadható egyensúlyának a biztosításáért, tökéletesítéséért szívósan, türelmesen, jóhiszeműen tovább érvényesülő törekvések a legáltalánosabb nemzetközi érdekek erővonalán kibontakozva korszerűen szolgálják a béke—biztonság—haladás egységes ügyét.

Farkas László

Száz nap – s ami utána következik

Ötszázötvenhét ülés a közgyűlés első menetének plenumán és a hét bizottságában, 1097 munkaóra, 113 határozat, 572 073 729 oldal sokszorosított dokumentum — az ENSZ New York-i székházának statisztikusai így vonták meg az Egyesült Nemzetek Szervezete XXII. ülészsaka első száz napjának mérlegét. Ügyrendi szempontból is elkészült a „leltár”: 99 napirendi pont közül 96-ot letárgyaltak; a 28. pont — a *nukleáris fegyverek el nem terjesztése* — nem került megvitatásra; a 64. pontot — Délnyugat-Afrika kérdését — megvitatták, de továbbra is napirenden maradt az ügy fontossága miatt; a 94. ponttal — a *közel-keleti helyzettel* — a közgyűlés csak mellékesen foglalkozott. Ígyhát a fenti három napirendi pont az ülészsak második szakaszára maradt.

Ez a mérleg azonban csak statisztikai kuriózum, ügyrendi leltár. Milyen a politikai mérleg? Milyen — megoldott vagy megoldatlan — nemzetközi kérdések rejlenek a fenti statisztikai adatok mögött? Mi vár a második menetire?

*

Az előző ülészsakhoz viszonyítva nagyobb érdeklődés előzte meg a világszervezet XXII. diplomáciai évadját. Hiszen napjaink nemzetközi életében az események roppant gyorsasággal hatnak a világpolitika egészére, s a világ közvéleménye indokoltabb várakozással fordul a béke szolgálatára, a biztonság megőrzésére életre hívott ENSZ felé.

A vietnami háború kérdése 1967-ben sem szerepelt hivatalosan az ENSZ napirendjén. Ami pedig a közel-keleti konfliktust illeti, bár a világszervezet egyik legfontosabb szerve, a Biztonsági Tanács elrendelte a tűzszünetet, a múlt év nyarán kizárólag ennek a problémának szentelt rendkívüli ülészsaknak nem sikerült megoldania a válságot, nem tudta felszámolni a háború következményeit. Ezt a feladatot a XXII. ülészsak örökölte.

Ezek a körülmények a XXII. ülészsak megnyitásakor a megnövekedett érdeklődésbe bizonyos aggodalmat is keverték. A sikertelen nyári rendkívüli ülészsak után a világsajtóban kételkedően kérdezték: hozzájárulhat-e az ENSZ hatékonyan a

tartós politikai rendezéshez a Közel-Keleten? A jelenlegi nemzetközi viszonyok közepette egyáltalán megfelelhet-e az ENSZ a reá háaruló feladatoknak, beválthatja-e a békeszerető emberiség reményeit?

Tény, hogy a második világháború befejezése és az ENSZ megalakulása óta nincs általános béke a világon. Hol itt, hol ott rengett a föld, ropogtak a fegyverek. Maga a világszervezet is számos válságot élt át. Volt idő — a hidegháború éveiben —, amikor az ENSZ egyes imperialista körök szavazógépeként „működött”. Voltak olyan krízisek a nemzetközi életben — Korea, Kongó —, amelyek a világszervezetet is válságba sodorták. Ellenben adódtak olyan helyzetek is, melyeknek ha nem is a végleges megoldásához, de ideiglenes rendezéséhez az ENSZ nyújtott segítséget (például az 1956. évi szuezi agresszió és a kubai válság idején). Az Egyesült Nemzetek Szervezete olyan világtörténelmi jelentőségű állásfoglalással is előbbre vitte a haladás ügyét, mint amilyen a *gyarmati rendszer felszámolásáról szóló határozata*. Egyszóval: kudarcok, félmegoldások és jelentős sikerek váltakoztak az ENSZ több mint két évtizedes tevékenységében.

Am azoknak, akik hajlamosak arra, hogy a világszervezet munkáját csak sötét szemüvegen át vizsgálják, mégis meg kell látniuk: a világszervezet alapjában véve betölti hivatását, mert az emberiség jövőjéért, a békéért és a haladásért küzdő erők fóruma. S bátor felszólalások, szakszerű viták, őszinte megbeszélések színtere az ENSZ New York-i vagy genfi székháza.

Különböző rangú és országbeli államférfiaknak másutt aligha adódik annyi lehetőségük a közvetlen eszmeeserére, mint egy-egy ülőszak alkalmával. Mint Románia képviselője mondta a közgyűlésben, „... a jelenkori társadalomban, amikor az emberiséget sokféle érdekek fűzik össze, az Egyesült Nemzetek Szervezete az általánosan elismert nemzetközi elvek kipróbálásának és gyakorlásának terepe volt és marad, mégpedig a béke és a biztonság érdekében, amely egyformán valamennyi nép óhaja”.

Hogy az ENSZ az ismétlődő válságok idején sem jutott elődje, a Népszövetség sorsára, az a megváltozott erőviszonyoknak, a haladó erőknek és elsősorban a szocialista országok következetes békepolitikájának köszönhető. Jelenleg a világszervezet vitathatatlanul kedvezőbb körülmények között járulhat hozzá az akut nemzetközi problémák békés rendezéséhez és az országok közötti együttműködéshez, mint a megalakulása utáni években.

Az ENSZ-nek alapítása óta gyökeresen megváltozott az összetétele. Ma 123 államot számlálhat tagjai sorában a kezdeti 51-gyel szemben. A gyarmati sorból szabadult független államok is hozzájárultak a világszervezet arculatának megváltozásához. Állásfoglalásaikkal — amelyekből sokszor nem hiányoztak a kisebb-nagyobb ellentmondások sem — hatékonyan elősegítették a haladó vonások kidomborodását.

Korszakunk egyik sajátossága, hogy a kis és közepes államok egyre fokozottabban vesznek részt a nemzetközi életben. A társadalmi fejlődés új feltételei közepette már nem helyénvaló az a régi elv, hogy „a kis államok bármit tehetnek, úgysis a nagyhatalmak döntenek”. Noha a Biztonsági Tanácsban a nagyhatalmak képviselői vétőjoggal és állandó székkel rendelkeznek, a vitás nemzetközi kérdésekről a világszervezetben sem dönthetnek már önkényesen.

*

Hogy 1967 végén is igyekezett-e a világszervezet betölteni hivatását, erre a kérdésre általában igenlő lehet a válasz, bár a leglényegbevágóbb kérdésekben nem sikerült előbbre jutnia.

Az első száz nap több mint egyharmadát az általános politikai vita töltötte ki. Ezalatt nem születtek ugyan határozatok a közgyűlésben, az általános vita ennek ellenére az ülésszak egyik leglényegesebb eleme volt. Megismertette ugyanis a világ közvéleményét a legidősebb nemzetközi kérdésekkel, áttekintést adott a különböző országok álláspontjáról. Ez már önmagában véve is eredmény. És ehhez hozzátehetjük, hogy az általános politikai vita olyan légkört alakított ki a világszervezetben, ami lehetőséget teremtett bizonyos problémák építő szellemben való felvetésére és megoldására.

A borúlátó hangulatban megkezdődött ülészakon a közgyűlés új elnökének székfoglaló beszéde és agilitása nagymértékben hozzájárult a pesszimizmus feloldásához, a kedvező munkaléghő megteremtéséhez. Corneliu Mănescunak, hazánk külügyminiszterének elnökké választása elismerése volt a szocialista Románia dinamikus tevékenységének a nemzetközi politikai élet porondján. A XXII. ülészakon fordult elő először az ENSZ történetében, hogy egy szocialista ország képviselője foglal helyet a világszervezet legmagasabb fórumának elnöki emelvényén.

Politikai megfigyelők szerint az általános vita egyike volt az utóbbi évek leggyümölcsözőbb eszmecserejének. Így lehetne összefoglalni e vita néhány sajátosságát az előző ülészakokhoz viszonyítva:

— *Rendkívül nagy érdeklődés.* A világszervezet történetében az általános politikai vita során ezúttal szóaltak fel a legtöbben: 109-en fejtették ki véleményüket.

— *A vita reprezentatív jellege.* Egy államfő, két kormányfő, 87 külügyminiszter- és külügyminiszter-helyettes volt a felszólalók között.

— *Célravezető módszer.* Ezúttal elmaradtak, vagy csak elvétve fordultak elő hosszú és semmitmondó beszédek. A hozzászólások általában elkerülték a bonyolult „diplomáciai stílusfordulatokat“. Az egész ülészakot az óvatosabb, kevésbé dramatizált hangnem jellemezte: igyekezett elkerülni a legkényesebb helyzetekben az olyan állásfoglalásokat, amelyek súlyosan kihathattak volna magára a világszervezetre is. Az általános vita során viszonylag kevés kérdést vetettek fel, s így mélyebben elemezhetők ezeket.

*

A XXII. ülészak első szakaszának egyik jellemző vonása az volt, hogy a legszenvedélyesebb vitát egy olyan probléma váltotta ki, amely nem szerepelt az ENSZ-közgyűlés ülészakának hivatalos napirendjén. Az Egyesült Államok agressziójáról van szó. (Mint ismeretes, a Vietnami DK-nak és a Dél-Vietnami Felszabadítási Frontnak az az álláspontja, hogy Vietnam ügye nem tartozik a világszervezetre.) A küldöttségek nagy többsége úgy ítélte meg a helyzetet, hogy az Egyesült Államok eszkalációs politikája a legfőbb akadály minden nemzetközi probléma megoldásában.

Az általános vita bebizonyította, hogy a világszervezet történetében még sohasem merült fel olyan kérdés, amelyben az Egyesült Államok ilyen nagymértékben elszigetelődött volna, mint a vietnami háború problémája. Váltakozó eréllyel, más-más politikai érveléssel a 109 felszólaló közül körülbelül százan bírálták Washington vietnami politikáját. Ezek közül több mint ötvenen keményen elítélték az intervenciót. Az általános vitában résztvevőknek mintegy 75 százaléka követelte a Vietnami Demokratikus Köztársaság elleni amerikai bombatámadások felfüggesztését. Az USA feltétlen támogatást csupán az agresszióban közvetlenül részt vevő államok — Thaiföld, Új-Zéland és Ausztrália — részéről kapott. Jellemző, hogy több NATO-ország képviselője — például Franciaország, Norvégia, Kanada, Dánia és Hollandia is — sürgette a légitámadások beszüntetését.

A vietnami háború nem egy kellemetlen percet okozott az amerikai diplomáciának az agresszió meghatározásával kapcsolatos napirendi pont vitája során is.

Igyhát elmondható, hogy az ENSZ-ülésszak első részében a vietnami USA-agresszió bumerángxént visszaütött az amerikai diplomáciára; érzékeny politikai vereség érte Washingtont. És nem kétséges, hogy a világpolitikai légkört napjainkban leginkább mérgező délkelet-ázsiai agresszió — bár nincs az ügyrendben — az ülészak második részét is foglalkoztatja majd.

Az említett félmilliárd oldalból — amelyeket az ülészak első részének sokszorosított dokumentumai alkotnak — jó néhány tízmilliót a közel-keleti ügycsomó tesz ki. Az ügyiratot „elintézt” megjegyzéssel mégsem teheték félre a világszervezet és az érdekelt államok irattáraiba.

Az ENSZ múlt évi ülészakának előterében állott ez a probléma. Az általános viták során szinte minden felszólaló kitért rá, s ezért is elnapolták külön napirendi pontként történő megvitatását a közgyűlésben. Hosszas kulisszák mögötti tárgyalások kezdődtek az ENSZ felelős beosztású személyiségei, érdekelt felek és különböző államcsoportok képviselői között. A Biztonsági Tanács is összeült a válság megoldásának legalkalmasabb politikai megközelítése céljából. Több határozati javaslatot terjesztettek az ENSZ-nek e fontos szerve elé. Végül is — közös erőfeszítések eredményeként — egyöntetűen elfogadták az emlékezetes angol határozattervezetet. E dokumentum érdeme, hogy alapelvei a válság tartós megoldásának elemeit tartalmazzák. Így például kimondta, megengedhetetlen, hogy háborúval bárki területet szerezzen; s ezt a következők hangsúlyozásával társítja: elsődleges követelmény bármilyen hadiállapot megszüntetése, a térség összes államai szuverenitásának, területi integritásának és politikai függetlenségének, valamint azon jogának tiszteletben tartása és elismerése, hogy békében éljenek, biztos és elismert határok között, mentesen a fenyegetésektől vagy az erőszaktól. Ugyanakkor előírja, hogy szavatolni kell e térség nemzetközi vizein a hajózási szabadságot, meg kell valósítani a menekültek kérdésének igazságos rendezését, garantálni e térség összes államainak területi sérthetetlenségét, olyan intézkedések révén, amelyek demilitarizált övezetek létesítését is előirányozzák. A Biztonsági Tanács határozata egyben előírta azt is, hogy az ENSZ-főtitkár menesszen különmegbízottat a helyszínre.

A határozat önmagában nem oszlathatta el a válság felhőit. Éppen ezért további erőfeszítések szükségesek az igazságos és tartós rendezés elérésére. S ebben nagy szerep hárul az ENSZ összes tagállamaira, elsősorban a konfliktusban közvetlenül részt vett országokra.

Románia kezdetől hangsúlyozta, hogy a közel-keleti országok között keletkezett nézeteltéréseket nem katonai összetűzések, hanem az egyetértés, az érdekelt felek tárgyalása és az olyan kölcsönösen elfogadható politikai megoldások útján kell rendezni, amelyek megfelelnek az ebben az övezetben élő összes népek érdekeinek, független demokratikus fejlődésének, gazdasági, szociális haladásának. A háborúból csak az imperialista hatalmak húznak hasznot. Fontos az izraeli csapatok visszavonása a megszállt területekről; az ENSZ Alapokmányának értelmében a térség minden államának joga van a független és szuverén létehez, a biztonsághoz és a békés fejlődéshez.

Az ülészak „szünidejében” is történtek diplomáciai lépések e határozat megvalósításaért. U Thant ENSZ-főtitkár különmegbízottja, Gunnar Jarring svéd diplomata az elmúlt hetek folyamán több alkalommal ellátogatott különböző közel-keleti fővárosokba: s a Jarring-misszió eredményeképpen mégiscsak megindult egy

bizonyos közvetett dialógus Tel Aviv és egyes arab fővárosok között, fogolycserét is lebonyolítottak a hadviselő felek.

Ha Jarring tárgyalásai a lényeges kérdésekben valamelyes eredménnyel járnak, ez az ENSZ-ülésszak második szakaszán már lendületbe hozhatja az egész problémát.

A XXII. ülészak első része, sajnos, nem tudott kiiktatni a világszervezet életéből néhány, évtizedekre visszanyúló és ülészakonként vissza-visszatérő súlyos problémát. Itt mindenekelőtt az egyetemesség elvének valóra váltása merül fel. Románia ezen az ülészakon is javasolta, hogy ismét tűzzék napirendre a Kínai NK törvényes ENSZ-jogai helyreállításának és a csangkajsekisták kizárásának kérdését. A román küldött beszédében felvetette a két német állam tagfelvételét is. Ezen az ülészakon sem múlt ki a Korea „újjaépítésére“ alakult úgynevezett ENSZ-bizottság, s az ENSZ zászlaja alatt Dél-Koreában állomásozó idegen csapatokat sem vonták vissza. Mindez csorbitja az ENSZ tekintélyét, akadályokat gördít tevékenysége elé. A helyzet lappangó veszélyeit csak fokozta a *Pueblo* elnevezésű hírszerző hajó miatt januárban keletkezett bonyodalom.

Az utóbbi évtizedben a gazdasági fejlődés témaköre ülészokról ülészakra „előbbre tolokodott“. Ennek fő oka a második világháború után függetlenné vált államok súlyos gazdasági helyzete és azon törekvése, hogy likvidálják a gyarmati múlt örökségét, az elmaradottságot, hogy kiépítsék saját intézményeiket, megteremtsék önálló nemzetgazdaságukat, megszilárdítsák függetlenségüket. A gazdasági fejlődés kérdéseinek előtérbe nyomulását az ENSZ-ben magyarázza az a tény is, hogy *ezekben az államokban él az emberiség kétharmada*.

Íme, miért kerülnek szóba az ENSZ-ben minduntalan olyan fogalmak, mint az iparosítás, a belső erőforrások ésszerű hasznosítása, a szakemberképzés. Régen nemigen akarták e kérdéseket megvitatni a világszervezet fórumán, mondván, hogy az ENSZ csak politikai ügyekkel foglalkozik. Azonban a nemzetközi gazdasági fejlődés is elsősorú világpolitikai kérdés. S ez — noha a gazdasági előrehaladás útjának megválasztása minden állam szuverén joga — az ENSZ-re is fontos feladatokat ró. A világszervezet főként szakosított szervei révén igyekszik előmozdítani minden állam hatékonyabb bekapcsolódását a világ anyagi és szellemi körforgásába.

Az utóbbi időben a gazdasági fejlődés elősegítésével kapcsolatos igények — főként a harmadik világ országai részéről — megnövekedtek az ENSZ iránt. A XXII. ülészak első felében a közgyűlés megfelelő bizottságában 12 napirendi pont foglalkozott gazdasági ügyekkel. Már az általános vitában is az afrikai, ázsiai és latin-amerikai küldöttek élesen és kategorikusan nyilatkoztak a világszervezet — jobban mondva az iparilag fejlett országok — ez irányú tevékenységéről. Kifejtették: az ENSZ-nek többnyire tűzoltóként kell fellépnie a világ különböző részein támadt konfliktusok eloltására, s így nem marad ideje s energiája az építő jellegű szerepre; amíg katonai konfliktusokkal kell foglalkozni, kevés időt lehet fordítani a gazdasági problémákra, pedig azok is rendkívül fontosak. Többen rámutattak, hogy a gyengénfejlettség katonai konfliktusok lehetőségét rejti magában, s ezért a harmadik világ megsegítése nemcsak erkölcsi feladat, hanem „törvényes“ kötelezettség is. A követelőző, sőt fenyegetőző felszólalások sem hiányoztak, de több volt a józan hang.

Az ENSZ leszögezte annak parancsoló szükségességét, hogy a fejlődő országok — fejlődjenek, számolják fel a gyarmati uralom örökségeit. Az 1960—1970-es évtizedre a fejlődő országokban évi 5 százalékos fejlődési ütemet terveztek. A terv nem valósult meg, sőt, a ritmus lassult. Az 1950-es évekhez viszonyítva 1960 és 1965 között 4,5 százalékról 4 százalékra esett vissza a gazdasági fejlődés üteme. 1966-ban a társadalmi össztermék növekedése csupán 3,5 százalékos volt. Közben a lakosság szaporulata elérte a 2,5 százalékot, így az egy főre jutó társadalmi össztermék-gyarapodás mindössze 1 százalék. Amint a „77 ország“ múlt év októberében elfogadott Algiri Chartája rámutat, míg a fejlett tőkés országok évente körülbelül 60 dollárral növelik egy főre jutó nemzeti jövedelmüket, a fejlődő országok még 2 dolláros növekedést sem tudnak elérni. Jellemző, hogy a harmadik világ csupán 7 százalékát adja a világ ipari termelésének. S az utóbbi években tovább mélyült a szakadék a fejlett s a fejlődő országok között.

Hogy mi a megoldás? A fejlődés fő tényezője kétségtelenül nem lehet más, mint az, hogy ezek az országok mozgósítsák belső erőforrásaikat megfelelő gazdaság-szervezéssel és vezetéssel; fokozzák erőfeszítéseiket, vessék latba egész anyagi és emberi potenciáljukat, mindegyik nemzet tömörítse összes haladó erőit. A fel lendülés fő eszköze pedig a következetes, világos orientációjú iparosítás. Ugyanakkor a fejlődő országok előrehaladásának meggyorsításában nagy szerepet játszik az a gazdasági, műszaki-tudományos támogatás is, amelyeket a fejlett országok nyújthatnak a nemzeti szuverenitás és függetlenség, a belügyekbe való be nem avatkozás elvének tiszteletben tartása alapján. Mindenekelőtt méltányos alapokra, az egyenlőségre, a kölcsönös előnyök elvére kell helyezni az államok közötti gazdasági kapcsolatokat, valamennyi ország, de főleg a fejlődő országok érdekében.

Ezen a téren sokat tehet az ENSZ. A XXII. ülészak első részében a közgyűlés fontos határozatokat fogadott el az államok közötti ipari és műszaki-tudományos együttműködés előmozdítására, az élelmezési világprogram megvalósítására (napjainkban mintegy 2000 millió a rosszul tápláltak száma!), a nemzetközi nevelésügyi év előkészítésére. Úgyszintén az ENSZ-ben gyakran szó esett arról is, hogy kedvező feltételeket kell teremteni a gyümölcsöző tárgyalásokhoz az Új Delhiben összeült második világkereskedelmi és fejlesztési ENSZ-értekezleten (UNCTAD). Sor kerül majd egy rendkívüli közgyűlési ülészak összehívására is, melynek témája a következő „fejlesztési évtized“ (1970—1980) előkészítése lesz.

*

Corneliu Mănescu így vonta meg az első száz nap mérlegét: „Az elfogadott határozatok nagy száma azt bizonyítja, hogy az államoknak közös érdekük érvényesítéséhez egyesíteniük kell erőfeszítéseiket; azt bizonyítja, hogy életképes a megoldásoknak tanácskozások útján történő kidolgozási módja, aminek jelentősége különösen a mostani ülészakon domborodott ki. Munkálataink menete újabb tanúbizonysága volt annak, hogy a türelemmel és kitartással, a konstruktív, felelősségteljes szellemben folytatott vita a legbiztosabb módja annak, hogy hatékonyan vessük fel az emberiség békéjének és biztonságának problémáit, és az államok közötti kapcsolatban ösztönözzük a közeledést, a megértést.“

A XXII. ülészak második fele minden bizonnyal folytatja ezt a pozitív gyakorlatot. Munkájának várható eredményeibe azonban bele kell kalkulálnunk azt, hogy a tél folyamán sok új világpolitikai kérdés felmerült, ami a második szesszió előtt álló problémák megoldását nem könnyíti meg. Ám az ENSZ, 22 éves fennállása során, nehezebb helyzetekben is feltalálta magát. Miért ne remélhetnénk ezúttal is?

Mihálka Zoltán

A vietnami agresszió büneinek kivizsgálására és elmarasztalására alakult „nemzetközi törvényszék”, a Russell-bíróság (amelynek alapelveiről, erkölcsi motívációiról éppen Bertrand Russell és Sartre írásait tavalyi 1. és 2. számunkban közöltük) az Egyesült Államok kormányát — többek között — genocidium elkövetésében is bűnösnek mondta ki. Az ítélet e részének motíválására maga Sartre vállalkozott. Ölejtését — rövidítve — folyóirata, a Les Temps Modernes 259. számából vettük át.

I.

A genocidium-fogalom viszonylag új keletű: a jogász Lemkin vezette be a két világháború között. A tény maga azonban az emberiséggel egyidős; ezideig nem volt még társadalom, amelyet szerkezete megóvott volna e bűn elkövetésétől. Ebből is látható, hogy minden genocidium a történelem terméke, s mindig magán viseli ama közösség ismertető jegyét, amely végrehajtja. Az a genocidium, amelyet a következőkben meg kell ítélnünk, a jelenkori világ legnagyobb tőkés hatalmának cselekedete, s akként igyekszünk is megismerni; olyan cselekedet ez, amely e hatalom gazdasági alépítményeit, politikai céljait és jelen körülményei ellentmondásait egyidejűleg fejezi ki.

Kiváltképpen annak a megértésére kell törekednünk, hogy miképpen nyilvánul meg a *genocidium szándéka* abban a háborúban, amelyet az amerikai kormány Vietnam ellen folytat. Az 1948-as Egyezmény 2. szakasza ugyanis a szándékosságból kiindulva határozta meg a genocidiumot. Az Egyezmény hallgatólagosan egészen friss emlékekre utalt: Hitler kinyilvánította, hogy eltökölt szándéka a zsidók kiirtása; a genocidiumot ő *politikai eszköznek* tekintette, s nem is csinált titkot ebből. A zsidóra kivégzés várt, függetlenül hovatartozásától; nem azért, mert fegyvert ragadott, vagy mert valamelyik ellenállási mozgalomban vett részt, hanem *pusztán azért, mert zsidó*. Am az amerikai kormány ilyen egyértelmű nyilatkozatoktól tartózkodott. Sőt, azt állította, hogy tulajdonképpen csak az északi kommunisták megtámadta szövetségei, a dél-vietnamiak segítségére siet. Vajon a tények figyelmes tanulmányozása során lehetőségünk adódik-e egy elhallgatott szándék tárgyilagos feltárására? Vajon a vizsgálat után kimondhatjuk-e, hogy az Egyesült Államok hadserege egyszerűen csak azért gyilkolja halomra Vietnamban a vietnamiakat, mert vietnamiak? Hát éppen ez az, amit eldönteni csakis rövid történelmi áttekintés után lehet: hiszen a háború strukturái a társadalom alépítményeivel egyidejűleg változnak.

1860-tól napjainkig alapvetően módosultak a katonai célok és jelenségek; éppen a metamorfózis végeredménye az a „példás” háború, amelyet az Egyesült Államok Vietnamban folytat. 1856-ban egyezmény született a semlegesek javainak védelmére. 1864-ben Genfben megkísérlik oltalmazni a sebesülteket; 1899-ben, majd 1907-ben Hágában két konferencia is szabályozni próbálta a fegyveres konfliktusokat. Nem véletlen, hogy a jogászok és a kormányok éppen az emberiség által valaha megért két legborzasztóbb vérfürdő előestéjén igyekeztek valamiképpen „humanizálni a háborút”. V. Dedijer *On military conventions* című művében meggyőzően kimutatta, hogy a kapitalista társadalmak éppen e kísérletek idején vajdultak szörnyszülőttükét, a totális háborút, ami olyannak mutatja őket, amilyenek. Mindez összefügg a következőkkel:

1. A piacokért egymással marakodó iparosodott nemzetek versengése létrehozta az állandó ellenségeskedést, amely — elméletben és gyakorlatban — abban nyilvánul meg, amit „polgári nacionalizmus”-nak nevezünk.

2. Az ipar fejlődése (amelyből az antagonizmusok erednek) mind nagyobb tömegek pusztítására alkalmas hadigépek gyártásával eszközöket szolgáltat az ellentmondásoknak egyik versengő javára való megoldásához.

E fejlődés következményeként mind nehezebb megkülönböztetni a hátszínigot a harctérről, a polgári lakosságot a katonaságtól.

3. Annál is inkább, mert új, a városokhoz közel fekvő katonai célpontok keletkeznek: a *gyárak*, amelyek — legalább részlegesen — még akkor is az ország gazdasági teljesítőképességét erősítik, ha nem közvetlenül a hadseregnek dolgoz-

nak. S éppen a potenciál megsemmisítése a konfliktus célja, illetve megnyerésének eszköze.

4. Éppen emiatt mozgósítanak mindenkit: a földműves a fronton harcol; a munkás második vonalbeli katona; a parasztasszonyok a földeken férjük helyébe lépnek. Abban a *totalis* erőfeszítésben, amely egyik nemzetet a másikkal szembeállítja, a munkás is egyre inkább harci tényező, hiszen végül is a gazdaságilag erősebb hatalom győzelmi esélyei nagyobbak.

5. A polgári országok demokratikus fejlődésének következményeként a tömegek érdeklődnek a politika iránt. Nem ellenőrzik ugyan a hatalom döntéseit, de lassanként öntudatra ébrednek. Amikor aztán kirobban egy konfliktus, a tömegek többé már nem idegenek tőle. Miután a propaganda átgyúrja és igen gyakran eltorzítja a konfliktus értelmét, az a közösség egészének etikai elhatározásává válik; a mesterkedések következtében minden háborút viselő nemzetben mindenki vagy majdnem mindenki ellensége a szemben álló ország minden állampolgárának. A háború totalizálódik.

6. A teljes technológiai növekedésben levő társadalmak a kommunikációs eszközök sokszorozásával szüntelenül bővítik versengésük területét. Az amerikaiak hírhedt „egységes világa” (*one world*) tulajdonképpen már a XIX. század végén kialakult (amikor az argentin búza tönkretette az angliai gazdákat). A *totalis* háború nem csupán egyik nemzeti közösség minden tagjának háborúja a másik közösség mindegyik tagja ellen: *totalis* abban az értelemben is, hogy lángba boríthatja az egész világot.

Így hát a — polgári — nemzetek háborúja (amelynek az 1914-es konfliktus az első példája, de valójában már 1900-tól fenyegette Európát) nem egyetlen ember vagy valamelyik kormány találmánya, hanem egy totalitárius erőfeszítés szükségszerű következménye, amely elkerülhetetlenné vált azok számára, akik más eszközökkel akarták folytatni a politikát. Más szóval a választási lehetőség így alakult: vagy ne legyen háború, vagy olyan legyen, amilyen aztán volt is. Ezt a háborút vívták meg apáink. S a kormányok (amelyek látták, hogy közeledik a háború, de sem intelligenciájuk, sem bátorságuk nem volt ahhoz, hogy megelőzzék) már hiába kísérleteztek humanizálásával.

Ebben az első világviszonylatú konfliktusban a genocidium szándéka mégis csak szörványosan nyilvánul meg. Akárcsak az előző évszázadokban, elsődleges célja az ellenséges ország katonai erejének a megsemmisítése volt, még ha a végső cél nemzetgazdaságának szétzúzása is. Noha igaz, hogy már nem nagyon különböztetik meg egyértelműen a polgári lakosságot a katonaságtól, néhány terroristádstól eltekintve, ritkán tekintik célpontnak a civileket. A hadviselő országok — legalábbis az aktív, harcolók — egyébként ipari hatalmak, s ez — kezdetben — bizonyos egyensúlyt eredményez; a pusztítás lehetőségeit illetően minde mérvű megtorlás jogát alkalmazhassa. Ez a magyarázata annak, hogy a mérsárlásban bizonyos mérsékletről tanúskodtak.

gyiknek megvan az elretentő ereje, vagyis az a hatalma, hogy a *talio*, az azonos

II.

1830-tól kezdve a múlt század folyamán több genocidium volt Európán kívül. Ezek közül egyesek tekintélyuralmi politikai struktúrák kifejezői, mások viszont a tőkés demokráciák belső szerkezetében gyökereztek. Ez utóbbiak elemzésére szorítkozunk, hogy megérthessük az Egyesült Államok imperializmusának előzményeit és a vietnami háború természetét.

Hogy áruikat és tőkeiket exportálhassák, a nagyhatalmak — kiváltképpen Anglia és Franciaország — kialakítják a gyarmatbirodalmukat. Az, ahogyan a franciák „hódításait” elnevezték (tengerentúli birtokok), világosan tanúsítja: csakis *támadó* jellegű háborúk útján juthattak e területekhez Afrikában és Ázsiában, gyengén fejlett területeken házhöz mentek felkutatni az ellenséget; távolról sem voltak ezek a háborúk „*totalis*ak”, hiszen — legalábbis kezdetben — bizonyos kölcsönösséget tételez fel a *totalis* jelleg; hanem oly módon aknázták ki a fegyverzet *abszolút* fölényének előnyeit, hogy elegendő volt expedíciós hadsereget igénybe venniük a konfliktusokban. Ez aztán könnyűszerrel elbánik a reguláris hadseregekkel, ha egyáltalán akad ilyen. De mivel az ilyen ki nem hívott támadás kiváltja a polgári lakosság gyűlöletét, s a polgári lakosságból rekrutálódnak a felkelők vagy a katonák, a gyarmatosító hadak terrorhoz folyamodnak, minduntalan mérsárlásokat rendeznek. Ezek a mérsárlások genocidium jellegűek: ugyanis

egy adott — etnikai, nemzeti, vallási — csoport egy részének megsemmisítéséről van szó, a többiek elrettentése és a bennszülött társadalom *destrukturálása* (lebontása) végett.

A múlt században, miután a franciák vérfürdőt rendeztek Algériában, arra a törzsi társadalomra, amelyben minden közösségnek oszthatatlan területe volt, rákényszerítették a *Code civil*, a polgári törvénykönyvet, amely a polgári tulajdonjog szabályait tartalmazza és az örökségek felosztását is lehetővé teszi; ezzel szisztematikusan lerombolta az ország gazdaságának aléptímenyét, s így a föld e paraszti törzsektől gyorsan átkerült az „anyaországból” jött kereskedők tulajdonába. A gyarmatosítás nem egyszerű hódítás, mint amilyen 1870-ben Elzász-Lotharingia Németország által történt annektálása volt, hanem egyben — szükségszerűen — *kulturális genocídium*: gyarmatosítani csak úgy lehet, hogy rendszeresen felszámolják a bennszülött lakosság sajátos vonásait, miközben az egyedek számára nem teszik lehetővé az integrálódást az „anyaországba”. Hogy még a beolvadás előnyeit se élvezhessék. A gyarmatosítás tulajdonképpen — rendszer. A gyarmat jutányos áron ad el nyersanyagokat és élelmiszereket a gyarmatosító hatalomnak, amely viszonzásképpen világpiaci áron szállít ki, hogy a munkát ehéberért rákényszerítik a gyarmati szubproletariátusra. Mindebből szükségszerűen következik, hogy a gyarmatosítottak elvesztik nemzeti személyiségüket, kultúrájukat, erkölcsüket, néha még nyelvüket is, s nyomorúságosan, önmaguk árnyaként élnek, mint akiket minden szüntelenül „ember-alattiságukra” emlékeztet.

Munkaerjük rendkívül alacsony ára mégis valamelyes védelmet jelent számukra a genocídiummal szemben. A nürnbergi törvényszék éppen alakulóban volt, amikor például a franciák Sétífnél 70 000 algériait lemészároltak. Az eset anynyira köznapí volt, hogy senki sem gondolt akkori kormányunk bíróság elé állítására, a náci későbbi felelősségre vonásának mintájára. Am „a nemzeti csoport egy részének ez a szándékos elpusztítása” nagyobb méreteket nem ölthetett a gyarmatosítók károsodása nélkül. A szubproletariátus kivégzésével önmagukat tették volna tönkre. A franciák éppen azért vesztették el az algériai háborút, mert az algériai lakosságot se kiirtani, se integrálni nem lehetett.

III.

Mindezek előrebocsátása után könnyebb belátni, hogy a második világháború befejezése óta megváltozott a gyarmati háborúk szerkezete. A konfliktus és a konfliktusnak a „Birodalmakra” gyakorolt hatása, majd a kínai nép győzelme nyomán tulajdonképpen akkoriban eszméltek a gyarmati népek, s szánták rá magukat nemzeti függetlenségük visszaszerzésére. A harc jellegzetességeire jóelőre következtetni lehetett: a gyarmatosítók katonái, a gyarmatosítottak pedig számbeli fölényben voltak. Még Algériában is (pedig nemcsak kiaknázási, hanem telepítési gyarmat is volt) e téren 1 a 9-hez arány mutatkozott.

A két világháború idején a gyarmatok sok lakója beletanult a hadművészetbe, s harcedzetté vált. Mégis — kiváltképpen az elején — a fegyverek ritkasága és szegényessége megkövetelte, hogy csak kevés harci egységet szervezzenek. Ezek az objektív feltételek határozták meg a harci alakulatok ténykedéseit is: terrorizmus, álcázás, az ellenség gyötrése, a harci csoportok rendkívüli mozgékonyasága (váratlanul lecsaptak, s utána azonnal eltűntek); ilyesmit csakis az egész lakosság közreműködésével lehetett végbevinni. Ebből adódik a felszabadító erők és a néptömegek híres szimbiózisa: a felszabadító erők mindenütt megszervezték az agrár-reformot, a politikai hatalmat, az oktatást; a néptömegek viszont támogatták, táplálták, szükség esetén rejtegették a felszabadító hadsereg katonáit, s fiaikkal pótolták a veszteségeket.

Nem véletlen, hogy a népi háború alapelvei, stratégiája, taktikája, elmélete éppen akkor születik, amikor az ipari hatalmak a hasadó anyagok ipari méretű előállításával a totális háborút a szélsőségekig fejlesztik. S az sem véletlen, hogy a népi háború dönti romlásba a kolonializmust. Az az ellentmondás, amely a Nemzeti Felszabadítási Front győzelméhez vezetett, majd mindenütt jelentkezett. Valóban, a népi háború a klasszikus háború végét jelenti (a hidrogénbomba egyidejűleg jelezte a klasszikus háború végét). A gyarmati hadseregek tehetetlenek az egész népesség támogatását élvező partizánokkal szemben. Egyetlen módja van annak, hogy megszabaduljanak a demoralizáló zaklatottságtól, amelyek új *Dien Bien Phu*-hoz vezethetnek: a polgári lakosság likvidálása. Az „anyaországbeli“

katonák hamarosan megtanulják, hogy legkíméletlenebb ellenfeleik azok a hallgatag, konok parasztok, akik már egy kilométernyire az ütközettől semmiről sem akarnak tudni, semmit sem láttak. Minthogy az egész nép egysége az, ami a klaszszikus hadsereget sakkban tartja, az egész nép, vagyis a civilek, nők és gyermekek kiirtása az egyetlen kifízetendő *anti-gerilla* stratégia.

Kínzás és genocidium: ez az „anyaország“ válasza a gyarmatosítottak felkelésére. S — jól tudjuk — ez a válasz mit sem ér, ha nem gyökeres és totális. Az elszánt, partizan-serege révén egységes, politizáló, ádáz népesség többé nem retten meg egy-egy „példát statuáló“ mézárilástól, mint a gyarmatosítás régi szép napjaiban. Ellenkezőleg: ilyesmi láttán csak növekszik gyűlölete: többé tehát nem ijesztgetik, hanem fizikailag likvidálják a népet. Csakhogy mindez lehetetlen anélkül, hogy egyidejűleg a gyarmati gazdaságot, és ebből következően a gyarmati rendszert is ne likvidálnák; viszont erre megdühödnek a gyarmatosok, s az „anyaországok“ megoldás nélküli konfliktusban áldoznak embert és anyagiakat; de az „anyaországbeli“ tömegek ellenzik a barbár háború folytatását; s végül a gyarmatok helyén megjelennek a szuverén államok.

IV.

Előfordul azonban az is, hogy a népi háborúra adandó genocidium-választ nem fékezik alépitményi ellentmondások. Ilyenkor aztán a totális genocidium az *anti-gerilla* abszolút alapja. Bizonyos körülmények között a genocidium — azonnal vagy fokozatosan elérendő — céllá válhat.

Éppen így van ez a vietnami háborúban is. Új mozzanata ez annak az imperialista folyamatnak, amelyet neokolonializmusnak szoktak nevezni; neokolonializmus, mert függetlenségét elnyert régi gyarmat új gyarmatosítását célzó támadás. Először is — puccs pénzelésével vagy más gonosztettel — biztosítják magukat afelől, hogy az állam új vezetői ne a néptömegek érdekeit, hanem a privilegizáltak vékony rétegének, következőképpen a külföldi tőkének az érdekeit képviseljék. Vietnamban ez a következőképpen bonyolódik le: az Egyesült Államok kijelöli, fenntartja, felfegyverzi Diemet; Diem proklamálja a genfi egyezmények elutasítását, s a tizenhetedik szélességi körtől délre fekvő vietnami terület független állammá alakulását. A folytatás aztán szükségszerűen következik az előfeltételekből. Szükség van rendőrségre és katonaságra, amely — a győzelme gyümölcseitől megfosztott, s így már az effektív ellenállás előtt az új rendszer ellenségeivé vált — régi harcosokat mindenütt üldözöbe vegye. Röviden: a terror uralma új felkelést robbant ki Délen, lángra lobbantja a népi háborút.

Vajon az Egyesült Államok valaha is hitt abban, hogy Diem csírájában elfojtathja a felkelést? Annyi bizonyos, hogy nem késlekedett tanácsadókat, majd csapatokat küldeni; s máris nyakig benne voltak a konfliktusban. A séma nagyjából azonos ama háborúéval, amelyet Ho Si Minh a franciákkal vívott, noha az amerikai kormány kezdetben kijelenti: csapatait nagylelkűségből küldi, hogy eleget tegyen egyik szövetségesevel szemben vállalt kötelezettségeinek.

Ez a látszat. Ha mélyebbre tekintünk, kiderül, hogy a két konfliktus lényegében különbözik egymástól: a franciáktól eltérően az amerikaiaknak nincsenek gazdasági érdekeik Vietnamban. Vagy inkább így: csupán néhány magántulajdonban levő vállalat eszközölt valamelyes beruházásokat. De ezek az investíciók nem olyan jelentősek, hogy szükség esetén fel ne lehetne áldozni őket. S ez az áldozat nem érintené károsan az amerikai nemzetet, s igazából nem is sértené túlságosan a monopóliumokat. Ha az amerikai kormány a konfliktust nem *közvetlen* gazdasági jellegű megfontolásokból folytatja, akkor semmi oka visszautasítani azt a lehetőséget, hogy *abszolút stratégia* alkalmazásával, vagyis genocidiummal vessen véget a háborúnak. Persze ez nem elegendő annak bizonyítására, hogy valóban genocidiumot tervez; de elegendő annak bizonyítására, hogy semmi oka eltekinteni a genocidium lehetőségének a megfontolásától.

Maguk az amerikaiak hangoztatják, hogy e konfliktusnak kettős célja van. Nemrég Rusk kijelentette: önvédelmi harcot folytatunk. Tehát már nem Diemről, a bajba jutott szövetségéről vagy nagylelkűen megsegített Kyról van szó: Saigóban az Egyesült Államok sorsa forog kockán. Ebből az következik, hogy az Egyesült Államok elsőrendű célkitűzése katonai jellegű. Délkelet-Ázsiát nem akarják kiengedni a kezükből. A maguk embereit emelték hatalomra Thaiföldön, ellenőrzik Laosz kétharmadát, s előzőnléssel fenyegetik Kambodzsát. De mit sem érne mindez, ha a harmincegy millió lakosú szabad Vietnammal találnák szembe ma-

gukat. Ezért beszélnek oly szívesen a katonai vezetők a „kulcspozícióról”; ezért szónokol — szándékolatlan komikummal — Dean Rusk arról, hogy az Egyesült Államok haderői „a harmadik világháború megelőzéséért” harcolnak Vietnamban. Ez a frázis vagy teljesen értelmetlen, vagy pedig ezt akarja kifejezni: „a harmadik világháború megnyeréséért” harcolnak. Száz szónak is egy a vége: első céljukat egy *csendes-óceáni védelmi vonal* kialakításának a szükségessége szabja meg. Ez a szükségesség egyébként csak az imperializmus általános politikájának keretében alakulhatott ki.

A második célkitűzés gazdasági jellegű. Westmoreland tábornok a következők szerint határozta meg tavaly októberben: „Vietnamban azért háborúzunk, hogy bebizonyítsuk: a gerilla nem kifizetődő.” *Kinek* akarják ezt bebizonyítani? A vietnamiaknak? Igen különös volna, ha így volna. Hát érdemes annyi emberéletet áldozni, hogy meggyőzzék azt a szegényparaszt-nemzetet, amely San Franciscótól sok ezer kilométerre harcol? Miért kellett megtámadni, harcba provokálni ezt a nemzetet? Hogy aztán szét lehessen zúzni, és be lehessen bizonyítani harca hiábavalóságát? Hiszen a nagy cégek érdekeltségei majdnem a semmivel egyenlők ebben az országban.

Westmoreland frázisa, miként az idézett Rusk-kijelentés is, kiegészítésre szorul. Nem is a vietnamiaknak, hanem másoknak akarják bebizonyítani, hogy a gerilla nem kifizetődő. Minden kizsákmányolt és elnyomott nemzetnek, amelyet megkísérthet a vágy, hogy szabaduljon a jenki járómból, mégpedig népi háborúval, amit előbb a bábkormány és a nemzeti hadsereg támogatta komprádorok ellen folytat, meg az Egyesült Államok „különleges alakulatai” s végül már az amerikai hadsereg ellen. Szóval: főként Latin-Amerikának szól ez. Általánosságban: az egész harmadik világnak. Guevarának — aki azt mondta: „Több Vietnam kell!” — az amerikai kormány ezt válaszolja: „Mindegyiket szétzúrom, úgy, mint ezt!” Vagyis: az Egyesült Államok háborúja mindenekelőtt példamutató jellegű. Okulásul három, esetleg négy kontinensnek; végül Görögország is földműves nemzet; a diktatúrát ott már beiktatták, s jól jön a figyelmeztetés: vagy kapitulálnak, vagy faji likvidálás következik.

Így hát a vietnami genocidium példája az egész emberiségnek szól, ez az a figyelmeztetés, amelynek segítségével az emberiség 6 százaléka kis fáradsággal a további 94 százalék ellenőrzésére törekszik. Persze propagandisztikus szempontból előnyösebb volna, ha a vietnamiak behódolnának, még megsemmisülésük előtt. De azért nem is olyan biztos, hogy a kapituláció előnyösebb lenne: ha ugyanis Vietnamban letörlik a térképről, a helyzet világosabb; hiszen a behódolás úgy is felfogható, mint egy *elkerülhető* elgyengülés; ám ha ezek a parasztok egy pillanatra sem ernyednek el, s hősiességükért *elkerülhetetlen* halállal lakolnak, a jövő gerillái még biztosabban elbátortalanodnak. Az előzőkből megállapíthatjuk: az Egyesült Államok kormánya kiindulópontot kreál és példát statuál. Első célja eléréséért egy egész népet kiirthat, s a pusztasággá változtatott Vietnamban instaurálhatja az amerikai békét (e tekintetben nehézséget nekik csak a vietnamiak ellenállása jelent); a második cél elérése végett — legalábbis részlegesen — realizálni *kényszerül* a népirtást.

V.

Az amerikai államférfiak nyilatkozatai nem oly nyíltak, mint amilyenek annak idején a Hitleréi voltak. De a nyilatkozatok nyíltsága nem elengedhetetlen kellék: elegendő a tények beszédessége. A tényeket kísérő *ad usum internum* beszédekét úgyis csak az amerikai nép hiszi el; a bűntárs kormányok hallgatnak, a többiek elítélik a genocidiumot, de könnyű azt válaszolni nekik, hogy szó sincs ilyesmiről, s indokolatlan vádaskodásaik csak elfogultságukat tanúsítják.

Az amerikai kormány így érvel: mi tulajdonképpen egyebet sem tettünk, csak a következő választás elé állítottuk a vietnamiakat, északiakat és délieket egyaránt: vagy beszüntetitek az agressziót, vagy betörjük a fejeteket. Igazán fölösleges bizonyítani, hogy ez a javaslat abszurd, mert *az agresszió amerikai agresszió*, következőképpen csak az amerikaiak vethetnek véget az agresszióknak. Az abszurditás azonban nem szándékolatlan: ravasz dolog olyan követelést megfogalmazni, amelyet a vietnamiak egyszerűen nem teljesíthetnek. Az amerikai feltételt így is le lehetne fordítani: ismerjétek el vereségeteket, mert ha nem, „visszavetünk benneteket a kőkorszakba”; ez a „visszavetünk benneteket” — *genocidium*. Azt is mondták már: igaz, genocidium, de *feltételes* genocidium. Mit jelent ez jogilag? Hát egyáltalán elképzelhető ilyesmi?

Ha ennek jogi értelme volna, az Egyesült Államok kormánya éppen hogy kibújna a genocidium vádjá alól. Am — miként a jogász Matarasso rámutatott —: a szándékot az indítékoktól megkülönböztető Jog nem fogadja el ezt a kibúvót: zsarolás is lehet a genocidium motivációja — főként, ha már több éve folytatják. Ki lehet mondani, hogy abbahagyják, ha az áldozat megadja magát, de a cselekmény ettől még szándékosan elkövetett genocidiumnak minősül. Kiváltképpen abban az esetben (miként az esetben is), ha a csoport egyik részét azért semmisítették meg, hogy az esetben maradtakat kapitulációra kényszerítsék.

Vegyük közelebbről szemügyre az alternatívát. A déliek választási lehetősége? Felgyűjtják falvaikat, súlyos, kitervelten gyilkos bombázásoknak vetik alá a lakosságot, tüzelnek az állatokra is, vegyszerekkel teszik tönkre a növényzetet, a megművelt területeket mérgezett anyagokkal permetezik, találmomra gépfegyvereznek, gyilkolnak, erőszakoskodnak, fosztogatnak: genocidium ez a szó szoros értelmében; tömegkivégzés más szóval. Ez az alternatíva első tagja. S a második? Mit kell tennie a vietnami népnek, hogy megmenekülhessen ettől a kegyetlen haláltól? Csatlakoznia kell az Egyesült Államok vagy Saigon haderejéhez, vagy hagyania kell, hogy stratégiai falvakba zárják, illetve az „új élet” falvaiba, amelyek az előzőktől csak nevükben különböznek, vagyis ugyancsak koncentrációs táborok. Tudunk ezekről a falvakról, sok tanúvallomásból; szögesdróttal körülkerítettek, a civilizáció legelemibb követelményeinek sem felelnek meg; rossz az ellátás, a higiénia legelemibb követelményei is hiányoznak, a foglyok sátrokban zsúfolódnak, vagy kicsiny erődítményekben, ahol alig van levegő; a társadalmi struktúrákat szétszűlezzik: a férfiakat különválasztják asszonyaiktól, az anyákat gyermekeiktől; a Vietnamban annyira tisztelt családi élet megszűnik; a házasságok felborulnak, a születésgyakoriság süllyed, a vallási vagy kulturális élet minden lehetőségét felszámolták. Még munkára, a maguk és hozzátartozóik fenntartására szükséges munkára sincs lehetőségük. Ezek a szerencsétlenek még csak rabszolgáknak sem mondhatók.

A szolgaság nem akadályozta meg egy mély kultúra kialakulását az egyesült államokbeli négek esetében. Vietnamban viszont a csoportot halmazza degradálták, élete — vegetálás. Amikor aztán szabadulni akarnak ebből az állapotból, ezek az atomizált emberek csakis *politikai* formákban teremthetik újjá kapcsolataikat: titokban ellenállásra csoportosulnak. Az ellenség jóelőre sejtji, hogy ennek be kell következnie. Az eredmény: a táborokat két-háromszor átfésülik; a biztonság még itt sincs biztosítva, az atomizáló erő szüntelenül hatnak. Ha véletlenül szabadlábra helyeznek egy lefejezett családot, például a nővérek gondjaira maradt gyerekeket, vagy egy fiatal anyát, a szabadultak a nagyvárosok szubproletariátusának sorait duzzasztják; a kenyérkereseti lehetőség nélküli, de hozzátartozóit táplálni szándékozó nővér vagy fiatal anya végül is az ellenség prostituáltjává válik.

Amit itt leírtam, s ami — Duncan tanúvallomása szerint — Délen a lakosság egyharmadának sorsára jellemző, tulajdonképpen szintén egyfajta genocidium, amit az 1948-as Egyezmény elítél:

„A csoport tagjainak fizikai vagy szellemi integritásával szemben elkövetett súlyos bűncselekmény;

a csoport szándékos alávetése olyan életfeltételeknek, amelyek teljes vagy részleges fizikai megsemmisítéséhez vezethetnek;

a csoport népszaporodásának akadályozására hivatott intézkedések;

gyermekek erőszakos átköltöztetése...”

Vagyis nem igaz, hogy választani lehet halál és behódolás között. Mert ilyen körülmények közepette maga az *engedelmesség is genocidium*. Talán inkább csak a következő választás lehetséges: azonnali, erőszak következtében bekövetkező halál; vagy pedig fizikai és szellemi elzülleszt betetőző lassú halál. Vagy talán nincs is választás, nincs semmilyen feltétel, egy-egy hadművelet véletlenei, a terror rémülete döntik el, ki milyen fajta genocidium áldozatává válik.

Vajon Északon más a helyzet?

Egyik oldalon a *pusztítás* ténye. Nemcsak a halál naponta ismétlődő kockázata, hanem a gazdasági aléptímény rendszeres pusztítása: mindent pusztítanak, az öntözőcsatornáktól a gyarakig, „amelyekből kő kövön nem maradhat”. Előre megfontolt szándékkal elkövetett támadások a polgári lakosság, főként a falusi lakosság ellen. Kórházak, iskolák, kultikus helyek lerombolása, konok törekvés húsz évi szocializmus megvalósításainak a felszámolására. S mindez csupán a lakosság terrorizálásáért? De hiszen ez a terrorizálás nem valósítható meg, csakis a

csoport növekvő hányadának napi megsemmisítésével. S maga a terrorizmus — lélektani-társadalmi következményeiben — genocidium. Hiszen ki állíthatná, hogy — kiváltképpen a gyermekek esetében — a terror nem okoz szellemi zavarokat, amelyek hosszú időre, talán egész életükre kihatnak.

A másik oldalon — a behódolás. Ami azt jelenti, hogy elfogadják országuk kettéosztottságát, s azt, hogy az amerikaiak — közvetve vagy közbeiktatott személyek révén gyakorolt — diktatúrája ránehezedjék konfliktusaikra, családjuk azon tagjaira, akiktől elválasztotta őket a háború. De vajon ez a kibírhatatlan megaláztatás a háborúnak véget vetne-e? Ez egyáltalán nem biztos. Noha a Nemzeti Felszabadítási Front és a Vietnami Demokratikus Köztársaság testvérien egységesek, mindegyikük stratégiája és taktikája különböző, minthogy más-más a helyzetük a háborúban. Ha a Vietnami Demokratikus Köztársaság kapitulálna, de a Nemzeti Felszabadítási Front folytatná a harcot, az amerikai bombázók tovább pusztítanák Északot. De — hivatalos nyilatkozatokból tudjuk —: ha a háború befejeződné, az Egyesült Államok kész lenne nagylelkűen dollárhegyeket költeni a Vietnami Demokratikus Köztársaság újjáépítésére. Ami pontosabban azt jelenti, hogy magántársaságok feltételhez kötött kölcsöneivel rombolnák le a szocializmus gazdasági alapját. S ez is genocidium: kettéfürészelni egy szuverén országot; az egyik felét megszállni és terrorral uralkodni; a másik felében gazdasági nyomással tönkretenni egy olyan drágán megszerzett nemzetgazdaságot, amelyet majd kiszámítottan elhelyezett investíciókkal tipornak le, ha mindez bekövetkeznék, a „Vietnam” nemzeti csoportot fizikailag nem számolnák ugyan fel, mégsem léteznék többé; illetve megölnék gazdaságilag, politikailag és kulturálisan.

Mind Északon, mind Délen csak kétféle megsemmisítés-típus között lehet választani: kollektív halál, vagy szétesés. A legjellemzőbb az, hogy az amerikai kormánynak alkalmá volt próbára tenni a Nemzeti Felszabadítási Front és a Vietnami Demokratikus Köztársaság teherbírását, s tudja: a pusztítás — hacsak nem teljes — hatástalan; a Front erősebb, mint valaha. Észak pedig rendíthetetlen. Éppen ezért a vietnami nép előre megfontolt gyilkolásának nem is lehet az a célja, hogy kapitulációra kényszerítsék. Olyan békefeltételeket ajánlanak fel nekik, amelyekről jól tudják, hogy nem fogják elfogadni őket. Egy látszat-alternatíva mögé bújtatva, az imperializmus valóságos szándéka az, hogy lépcsőzetesen eljusson az eszkaláció legfelső fokára, vagyis a totális genocidiumig.

Ellenvetésképpen megjegyezhetné valaki, hogy az Egyesült Államok megkísérelhette volna ezt azonnal elérni, s Vietnamot *Blitzkrieg*gel megtisztítani az összes vietnamiaktól. Igen ám, de amellett, hogy egy ilyen tömegkivégzés igen bonyolult berendezések előzetes létrehozását igényli (mint például a bombázók útját ötezer kilométerrel megrövidítő thaiföldi légitámaszpontok létesítését és szabad használatát), az eszkaláció legfőbb célja az volt, s mindmáig az maradt, hogy a polgári közvéleményt fokozatosan készítse elő a genocidiumra. Ebből a szempontból az amerikaiak nagy sikereket értek el: Haiphong és Hanoi sűrűn lakott negyedeinek ismételt és rendszeres bombázása, ami ezelőtt két évvel nagy tiltakozást váltott volna ki, manapság már egy olyasfajta általános közöny közepette zajlik, hogy az már inkább merevgörcsnek, mint apátának mondható. A trükk beválik: a közvélemény kesztyűs kézzel, apránként fokozott presszióknak véli azt, ami lényegében a lelkek előkészítése a végső genocidiumra.

Lehetséges-e ez a genocidium?

Nem.

De ez a vietnamiakon, csakis rajtuk múlik: bátorságukon, intézményeik csodálatos hatékonyságán.

Ami az Egyesült Államok kormányát illeti: senki sem mentheti fel bűne alól azon az alapon, hogy áldozatának intelligenciája és hősiessége mérsékeli a bűntény következményeit. Korunk termékével, a népi háborúval kapcsolatban, amely válasz az imperialista agresszióra, s az egysége tudatában levő nép szuverenitás-követelése, két magatartás lehetséges. Az egyik: Az agresszor visszavonul, békét köt, elismeri, hogy egy egész nemzet szembeszállt vele. A másik: annak tudatában, hogy a klasszikus stratégia nem vezet célra, s ha saját érdekei veszélyeztetése nélkül megteheti, egész egyszerűen a tömegkivégzéshez folyamodik. Más választás nincs. De ez a választás *lehetséges*. Mivel az Egyesült Államok csapatai befeszkelődnek Vietnamba, fokozzák a bombázásokat és a mészárlásokat, igeikeznek Laoszt leigázni, s Kambodzsá előzónlését tervezik, holott vissza is vonulhatnak, nem kétséges, hogy képmutató tagadásai ellenére az Egyesült Államok kormánya a genocidium mellett döntött.